HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אלו תלמידי חכמים. אלמא אין צריכין חומה: [זו] **נכנס ישראל.** כולם שוין לענין חומה וגוזרים עצמן מלטמא בעובדי כוכבים: **שאסה מחבב עמים.** שאתה מעדיף להם פניך להשלינן על בניך: **כל קדושיו.** של ישראל בידך [הם] לשומרן: **נשון ארמי נאמר.** יתנו תרגום של יתנו כמו ושנגתם ותגינון (דברים ו): **אם תנו כולם.** וכן רובן יהיו שוין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים: **עסה אקבצם.** בקרוב אקבצם: **ויחלו מעט וגו'.** ואף [אם] מועטין הן השוין בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בעלים מלאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחל דברו (במדבר ג): **מגדה בלו והלך.** דריוש לוה את פתח עבר הנהר על אנשי כנסת הגדולה: **מנת המלך.** מוגבת מסיס שהן מטילין תמיד על בני המדינה: **ארנונא.** עיסורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה: **כריא חדתא.** יציאת כריית מאר מים חיים לשתות: **לא מידווי.** לא ימצאו בו מים והפסדתם חנם ויתמני לאו בני מחילה ניהו דליחלו: **לאגלי גפא.** לשערי חומות העיר להציב בהן לבתות. אגלי לבתות כמו טרוקו גלי (ברכות דף כח.). גפא פתימה כמו מצא אחר הגפה באלו מציאות (ב"מ דף כה:): **לבריא פתיא.** תפירת בור לשתות מים ועל סם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קורהו פתיא: **אפילו מרבנן.** שהכל צריכין למים: **דלא נפקי באכלוזא.** שאין הן עצמם יוצאין בהכרזה לחפוץ אלא שוכרים פועלים: **כללב וכעורב.** שחק הקב"ה עליהם (שבת קנה:) שנאמר יודע צדיק דין דליס (משלי כט) לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו בפעיו שלשת ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמז) לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה מזמין להן יתושין ממוך לוחתם ואוכלין: **דמי גלינא.** עטורה למלך קיסר: **אמו.** עמי הארץ לקמיה דרבי: **דליוה לפלגא.** מחל המלך דמי המלי וסילקה מעליהן: **שדיוה אכובא.** הטילוה פחתי המלך על הכובא: **החמרת והגמלת.** שיירא של חמרים ושל גמלים: **הרי אלו בסקילה.** כדין אשר יחדילם: **יפוני מפא.** בשלשים יום וגבי עיר הנדחת כתיב יושבי העיר (דברים יג): **ולא מיני.** ומקמי הכי לא יהיב מידי עם בני העיר: **שלשים יום לחמחוי.** כיון שהה שם שלשים יום גובין הימנו [גבאי] תמחוי מאכל לעניים: **לקופה.** לצדקה: **לכסות.** עניי העיר: **לקבורה.** לקבור עניי העיר שהיא יציאה יתירא: **לשורא.** למיקון החומה: **לפרשא.** פרש (ג) שהולך סביבות העיר לשומרה ולידע מה היא צריכה: **לגרזינא.** שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אגל העשר: אלו ת"ח ור"ל סבר לה [6]כדדרש רבא [1]אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [3]רב [4] נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן [5]א"ל רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי אדאורייתא דכתיב [2]אף חובב עמים כל קדושיו בידך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו בשעה שאתה מחבב עמים כל קדושיו יהיו בידך והם תכו לרגלך תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ישא מדברותיך לישא וליתן בדבורותיו של מקום אדנביאי דכתיב [3]גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים אמר [6]עולא פסוק זה בלשון ארמית נאמר אי תנו כולהו עתה אקבצם ואם מעט מהם יחלו ממשא מלך ושרים אדכתובי דכתיב [4]מגדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם [7]ואמר רב יהודה מגדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא רב פפא [8]רמא כריא חדתא איתמי א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא ודילמא לא מידויל א"ל מישקל שקילנא מנייהו אי מידויל מידויל ואי לא [9]מהדרנא לה ניהליהו [10]אמר רב יהודה [11]הכל לאגלי גפא אפילו מיתמי [12]אבל רבנן לא צריכי נטירותא [13]הכל לכריא פתיא אפי' מרבנן [14]ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלוזא אבל נפקי באכלוזא רבנן לאו בני מיפק באכלוזא נינהו: רבי פתח אוצרות בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס אמר לו רבי פרנסני אמר לו בני קרית אמר לו לאו שנית א"ל לאו אם כן במה אפרנסך [א"ל] פרנסני ככלב וכעורב פרנסיה בתר דנפק [15]יתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר' שמעון בר רבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו בדקו ואשכח אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי [16]אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ כההוא דמי [17]כלילא דשדו אטבריא אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא אמרו ליה ערוקינן [א"ל] ערוקו ערקו פלגיהון דליוה פלגא אתו הנהו פלגא קמי דרבי א"ל ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא ערוקינן ערוקו ערקו כולהו פש ההוא כובם שדיוה אכובם ערק כובם פקע כלילא א"ר ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ: וכמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר וכו': ורמינהי [18]בהחמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עמהן הן בסקילה וממונן פלט ואם נשתהו שם שלשים יום הן בסייף וממונן אבד אמר רבא לא קשיא הא לבני מתא הא ליתובי מתא כדתניא [19]המודר הנאה מאנשי העיר כל שנשתהא שם שנים עשר חדש אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר ליהנות ממנו ולכל מילי מי בעינן י"ב חדש והתניא [20]בשלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה שנים עשר [21]לפסי העיר אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן [22]כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: וא"ר אסי אמר ר' יוחנן [23]הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי [24]אבל רבנן לא [25]דרבנן לא צריכי נטירותא אמר רב פפא [26]לשורא ולפרשאה ולטרזינא אפילו מיתמי [27]אבל רבנן לא צריכי נטירותא כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והתני רב שמואל בר יהודה [28]אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים א"ל אנא [29]לאחשובינהו קא עבידנא [30]איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי מצוה רבה א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים [31]שמע מינה

לא שליט למרמא עליהם. לפי שהיו עסוקים במלאכת שמים בבנין בית המקדש ה"ל אין להטיל מס על לומדי תורה: **והלך** זו ארנונא. פי' בקונטרס עישור בהמות ותבואה כו' וי"מ פי' אלוחת דורון לשלטון העובר ממקום למקום שנותן לו כל עיר ועיר אלוחה ופירושו מלשון ויצא הלך לאיש העשיר (שמואל ב יב): **כריא פתיא.** פירש ר"ח להסיר גבשושית מרחוב [32] העיר: **איפרא** הורמיז. פי"ר דמשמעות הלשון מן מאת המקום איפרא כמו אפריון נמטייה לר"ש (ב"מ דף קיט.). הורמיז שם שכינה כי הסיא דש"פ אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לט. ושם ד"ה דהורמיז) מפלגא דיהך ולעיל דהורמיז בזיי"ן מפלגא ולתחת דהורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא לקמן (דף עב.): **כללב** וכעורב. כמו שפי' הקונטרס והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב וגו' בהמה בגימטריא כלב: **יתיב** רב יוסף וקא מעיין בה. ות"ת וכי לית ליה ביצא קלילה תשברנה וגו' (ישעיה מז) כדאמרי' בפירקין (דף י:) וי"ל דקבל משום שלוש מלכות כדעבד רבא לקמן (שם) וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים ה"ל פדה בהו רב יוסף שבויי עובדי כוכבים ומיהו לא לריכי להכי אלא כדפירש הקונטר' (ג ס) דרבא דקבלה משום שלוש מלכות וכיון שאמר לו ליתן למלוה רבה לא היה אפשר לחלקם לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין לד.) אבל מעות המתמלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנסם ב כדאמר בהמזקין (גיטין דף סא.). מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו: ושם ד"ה עד) אע"ג דהתם לא היה שלוש מלכות התם טעמא משום דהוו כמו קרבן ואמרינן (מיר סב.) אין אין לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: פדיון

1 אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיני במוצאת שלום: שיר השירים ח י
2 אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך: דברים לג ג
3 גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים: הושע ח י
4 ולבם מהודעין די כל דבניא ולריא ומריא תרגיא נתיניא ופלחי בית אלהא דנה מגדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם: עזרא ז כד

תורה אור השלם

נז א מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה י סמג עשין יב טוש"ע א"ח סי' קסו סעיף ה וטוש"ע י"ד סי' רמג סעיף ג: נח ב ג ד מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ו ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסו סעיף ד:
נט ה ו ז מיי' שם ופ"ו מהל' ת"ת הל' י סמג שם ושי' יג: יא טוש"ע יד סי' רמג סעיף ה וטוש"ע יד סי' רמג סעיף ג: נח ב ג ד מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ו ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסו סעיף ד:
נט ה ו ז מיי' שם ופ"ו מהל' ת"ת הל' י יב: ס ח טוש"ע י"ד סי' רמג סעיף יא:
סא ט מיי' פ"ב מהל' ע"ז הל' ט:
סב י מיי' פ"ט מהל' מלכים הל' ח סמג לאוין רמב טוש"ע יד סי' ריז סעיף לב:
סג כ מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל' יב סמג עשין קסב טוש"ע יד סי' רנו סעיף ה:
סד ל מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ה סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסו סעיף ב:
סה מ מיי' שם הל' ו סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:
סו נ ס ע מיי' שם ופ"ו מהל' מ"ש הלכה י סמג שם טוש"ע שם וטוש"ע יד סי' רמג סעיף ב:
סז פ צ מיי' פ"ו מהל' מתנות עניים הלכה יב סמג עשין קסב טוש"ע יד סי' רמח סעיף ג:
סח ק מיי' שם פ"ח הל' ט סמג עשין קסב טוש"ע יד סי' רנד סעיף ב:
סט ר מיי' שם הל' י סמג שם טוש"ע יד סי' רנב סעיף ה:

רבינו גרשום (המשך)

בעל הלכות. זה ששונה ברייתות. אף על גב דבדוכתא אחרינא אמרי' בעלי הלכות אלו בעלי משנה הכא הואיל ותני בעלי משנה צריכין למימר דהלכות אלו ברייתות הן: כללב וכעורב. דכתיב ורחמיו על כל מעשיו: רבי לטעמיה. שלא היה רוצה בפרנסם עם הארץ דההוא דמי כלילא. שהשליך המלך מס על יושבי טבריא כדי שיקנו לו כתר: אמר להו. לא תסיינן [לכו] רבנן: ערקינן. דלא מצינן למיתן דולי דמי כלילא אמר להו ערוקו: דליוה לדמי כלילא. על החוא פלגא דאשתייר: פקע כלילא. בטל גזירת הכתר: הראיתם שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ. דכיון דלא נשארו שם אלא רבנן לא גזרו עליהן דמי כתר אבל זמן שאחד מעמי הארץ היה שם גזרו ושוב לא גזרו:

פ"סקא ויהא כאנשי העיר. ליתן בכל מילי שנותנין בני העיר שנים עשר חדש: החמרת והגמלת. שיירא של חמרין וגמלין העוברים ממקום למקום ולנה בתוך עיר הנדחת והודחה עמה כדכתיב ודיחו את יושבי עירם הן בסייף וממונן אבד כאנשי עיר הנדחת כדכתיב הכה תכה את יושבי העיר וגו': הן נדונין בסקילה וממונן פלט. הואיל ולא נשתהו שם כלל אלא כדי לינה

אלמא דל' יום הוי כיושבי העיר וקשיא למתני' דבעי י"ב חדש ג) למיקרייא מיתבא מתא לא בענין אלא ל' יום ונידון כמותם משום דהכתוב מיירי בלשון יושבי כדכתיב הכה תכה את יושבי העיר וגו' אבל למיקרייא מבני מתא להיותן כאנשי העיר ליתן עמהם לכל דבר לא הוי עד י"ב חודש כדתניא המודר וכו': ולכל מילי. כלומר דמשמע במתני' שלא יתן כלום בדבר עד י"ב חודש והא תניא נמי הבא לעיר ונשתהה שם ל' יום חייב ליתן לתמחוי היינו כלי שבו נותנין מאכל ומקבצין וגובין מבני העיר ליתן מנות ממאכלים בתמחוי להאכיל לעניי העולם העוברים עליהם ואם נשתהה שם ג' חדשים יתן חלקו לקופה של צדקה שגובין מע"ש לערב בשל לפרנס עניי אותה העיר ואם נשתהה ו' חדשים חייב ליתן ג) חלקו העיר שקורין שפיצ"א ותירות שעושין חוץ לחומה לחזוק העיר אלמא לכל מילי לא בענין י"ב חדש: הכל לפסי. מן הכל גובין לצורך תקון פסי העיר: לשורא. לחזוק החומה: לפרשא. שקונים סוסים לפרשים (כפי) [כדי] שיצאו חוץ לעיר לעיין אם [באו] בייסות: לטרזינא. לצורך [כלי] זיין שנושאין אותן שומרי חומות העיר: בר מריון. איש א' היה עשיר גדול: אנא לאחשובינהו בעינא. שיהיו חשובין בכל דבר מצוה כמו אביהן:

ממשלה בזמן שישראל בגלות אעפ"כ קדושיו בתורה יהיו מסורין בידך: לרגלך. משמע בשבילך ומשמע רגל ממש: יתנו בגוים. בלשון אדמי כמו ושנגתם ותתגינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו: מנת המלך. שנותנין מתנות למלך מסים: ארנונא. מס של קרקע: כריא חדתא. חפירה גדולה שחופרין לינכס שם מים הרבה להשקות ממנה שדות ע"י דלייה ודרך נגרים ופסק ד) ליתן ליתומין חלק בחפירה זו שהן נהנין ממנה כאחרים: לא מידויל. שלא יגבעו המים ונמצאת מוציא מעות יתומים בכדי: לאגלי גפא. זהו שעושין מחיצה או גדר סמוך לחומת העיר מבחוץ כדי להגן על החומה ועל שם כך קרי אגלי גפא לשון הגפת דלתות כלומר לנעול שערים שעושין לפני פינת העיר משום מצור העיר: לכריא פתיא. שחופרין למלאות ממנו מים לשתות ועל שם כך קרי ליה כריא פתיא שדולין בכלי חרס כמו (ברכות נ ושם) פתיא אוכמא: אפי' מרבנן. שהן שותין ממנו כאחרים: ואי קא נפקי באכלוזא. כלומר שיוצאין חבורות בני העיר הן עצמן (ואינן) [ואינהו] חופרין ואינן שוכרין רבנן לא עבדי הכי מפני כבוד תורה: פתח אוצר בשני בצורת. לפרנס עניים:

ד) נראה דל"ל ופקע שיעבו היתומים מלך וכו'. ג) ל"ל מייב ליתן מלקו בכסות: לפסי העיר שקורין שפיצא וכו'.